

УДК 347.63

Дзюбенко Олена Леонідівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права юридичного факультету Державного університету інфраструктури і технологій, проспект Героїв Сталінграду, 2, м. Київ, 04211; +380972994213; elena8508@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7674-8651>

СТОРОНИ ДОГОВОРУ ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

Анотація. У публікації досліджується суб'єктний склад договору про сурогатне материнство. Аналіз норм чинного Сімейного кодексу України дозволив констатувати, що сторонами договору про сурогатне материнство є подружжя та сурогатна матір. Разом з тим, зроблено висновок, що чоловік та жінка, які не перебувають у шлюбі між собою, при бажанні бути замовниками послуг сурогатного материнства, зобов'язані зареєструвати шлюб до укладання договору про сурогатне материнство, підтверджуючи, насамперед, серйозність намірів бути батьками дитини, яка буде народжена сурогатною матір'ю, в результаті перенесення в її організм ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Доведено, що до СК України мають бути внесені зміни, відповідно до яких самотня жінка та самотній чоловік можуть бути замовниками послуг сурогатного материнства.

У зв'язку з колізією законодавства, запропоновано внести зміни до діючих норм, зокрема до ч. 2 ст. 123 СК України та до ч. 2 ст. 110 СК України. Крім того, в статті наводиться нова редакція вказаних норм.

Зроблено висновок, що замовниками договору про сурогатне материнство можуть бути подружжя (чоловік та дружина), а також одинока жінка або одинокий чоловік. Водночас, виконавцем договору про сурогатне материнство є сурогатна матір, до якої, окрім встановлених законодавством вимог (досягнення повноліття, дієздатність, наявності власної здорової дитини, відсутності медичних протипоказань, відсутності безпосереднього генетичного зв'язку з дитиною), також повинні бути висунуті такі вимоги: відсутність психічних захворювань, відсутність шкідливих звичок (паління, зловживання спиртними напоями, вживання наркотичних засобів, захоплення комп'ютерними та азартними іграми), надмірна вага.

З'ясовано, що договір про сурогатне материнство укладається виключно між замовниками та сурогатною матір'ю, що унеможливорює розглядати лікувальний заклад як самостійну сторону договору. При цьому, зазначено, що останній надає послуги по підготовці ембріонів/кріоембріонів, проведенню процедури з перенесення ембріона в матку сурогатної матері, а також кріоконсервації невикористаних ембрі-

онів. Вказані послуги складають предмет самостійного договору про надання послуг, що укладається між замовниками вказаних послуг та лікувальним закладом.

Ключові слова: договір про сурогатне материнство, замовники договору про сурогатне материнство, подружжя, самотня жінка, самотній чоловік, сурогатна матір, послуга.

Dziubenko Olena Leonidovna,

Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor, Department of Civil Law, Faculty of Law, State University of Infrastructure and Technology, Prospekt Heroes of Stalingrad, 2, Kyiv, 04211; +380972994213; elena8508@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-7674-8651>

PARTIES TO THE SURROGATE MATERNITY AGREEMENT

Summary. The article looks into subject composition of the surrogacy agreement. The analysis of the Family Code of Ukraine's rules allowed to state that parties to the surrogacy contract are spouses and a surrogate mother. Altogether, it is concluded that a man and a woman not being officially married to each other. But those ones, willing to custom the surrogate motherhood services, are obligated to have contracted their marriage before entering into a surrogacy agreement, thus, proving seriousness of their intentions to be the parents of the child, born to the surrogate mother as the result of a human embryo transfer into her body; the embryo is conceived by spouses as a result of the assisted reproductive technologies use. It has been proved that the Ukrainian Insurance Code should be amended according to which a single man and a single woman may be the customers of the surrogate motherhood services.

Due to the conflict of laws, the article proposes to amend the current rules, in particular, to Part 2 Art. 123 and Part 2 Art. 110 of the Family Code of Ukraine. In addition, the study provides a new versions of these rules.

Concluding that the customers of the surrogacy motherhood may be spouses (husband and wife), as well as a single woman or a single man. At the same time, the executor being a party to the surrogate motherhood agreement is surrogate mother, to whom, in addition to the legislative requirements (full age, legal capacity, having her own healthy child, absence of medical contradictions, and lack of direct genetic connection with the child), there are the following requirements to be put forward: absence of mental illness, absence of bad habits (smoking, alcohol abuse, drug consumptions, computer and gambling addiction), and excessive weight.

It has been found out that the srrogacy agreement is concluded exclusively between the clients and the surrogate mother. It makes impossible to consider the medical institution to be an independent party to the agreement. At the same time, the latter is stated to provide services for the embryos/cryo-embryos preparation, the embryo's transfer procedure to the surrogate mother uterus, as well as unused embryos cryopreservation. These services constitute the subject of a separate service agreement concluded between the customers of the mentioned services and the medical institution.

Kew words: surrogacy agreement. surrogacy agreement customers, spouse, single woman, single man, surrogate mother, service

Постановка проблеми. В Україні сьогодні існує великий попит на послуги сурогатного материнства, що викликане, передусім, високим рівнем безплідності серед українців. Так, за даними державної статистики, в Україні у 2016 р. було зареєстровано 38998 випадків жіночого безпліддя (77,67 % серед усіх випадків жіночого і чоловічого безпліддя) та 11210 випадків чоловічого безпліддя (22,32 %, відповідно) [1]. Разом з тим, ринок послуг сурогатного материнства в Україні користується великим попитом серед іноземців, що пояснюється, з однієї сторони, невисокою вартістю послуг сурогатного материнства в Україні в порівнянні з іншими країнами, в яких легалізоване сурогатне материнство, а з іншої – досить великою кількістю країн, в яких скористатися послугами сурогатної матері неможливо через пряму заборону законодавства.

Відсутність правового регулювання інституту сурогатного материнства актуалізує його дослідження серед науковців та практиків. Так, цивілісти вивчають істотні умови, форму, зміст договору про сурогатне материнство, сперечаються щодо відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору, пропонують власне бачення механізму укладання договору про сурогатне материнство. Разом з тим, велика кількість праць, присвячених дослідженню договору про сурогатне материнство призводить до плюралізму позицій науковців та практиків, а отже і до неоднозначності розуміння його актуальних питань, що викликає необхідність подальшого дослідження договору про сурогатне материнство. Одним з найбільш дискусійних питань серед

теоретиків, що присвячують свої праці сурогатному материнству, залишається суб'єктний склад договору про сурогатне материнство. Така ситуація потребує вирішення, а отже викликає необхідність подальшого дослідження сторін договору про сурогатне материнство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість праць науковців та юристів-практиків присвячена дослідженню актуальних питань договору про сурогатне материнство, зокрема: Т.В. Заварзи, І.Я. Вереса, Н.В. Федорченко, Ю.Ю. Таланова, Н.А. Аблятіпової, Р.А. Майданика, С.Ю.Чашкової та інших. Водночас, суб'єктний склад договору про сурогатне материнство, досліджували В.А. Ватрас та О.В. Розгон.

Формулювання мети статті. Метою статті є встановлення суб'єктного складу договору про сурогатне материнство.

Виклад основного матеріалу. Договір про сурогатне материнство належить до договорів про надання послуг, а тому до нього мають застосовувати норми Глави 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення» (статті 901-907). Так, відповідно до ст. 901 ЦК України, сторонами договору про надання послуг, а отже і договору про сурогатне материнство, є замовник та виконавець послуги [2]. У ч. 2 ст. 123 СК України зазначено, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя [3]. Таким чином, виходячи із вказаної норми, можна констатувати, що сторонами договору про суро-

гатне материнство є подружжя, тобто замовники послуги сурогатного материнства та сурогатне матір, яка є виконавцем послуги.

Аналізуючи суб'єктний склад договору про сурогатне материнство, окрему увагу слід приділити тим особам, які можуть бути замовниками договору про сурогатне материнство. Так, в контексті досліджуваної теми, варто звернутися до проекту Закону України «Про допоміжне материнство», який встановлює перелік осіб, які можуть та не можуть бути замовниками програми «Допоміжного материнства». Так, відповідно до ч. 3 ст. 7 проекту Закону України «Про допоміжне материнство», замовниками програми можуть бути: 1) подружжя, в родині яких жінка, яка не може мати дітей за медичними показниками; 2) жінка та чоловік, що не перебувають у шлюбі; 3) самотня жінка або самотній чоловік [4]. Так, у вказаній нормі передбачено три групи осіб, які можуть бути замовниками послуг сурогатного материнства. Разом з тим, досліджуючи осіб, які можуть бути замовниками договору про сурогатне материнство, варто проаналізувати норми діючого національного законодавства.

Законодавець, у ч. 2 ст. 123 СК України чітко встановлює, що замовниками послуг сурогатного материнства може бути виключно подружжя (чоловік та жінка). Відповідно до ч. 1 ст. 21 СК України, шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. При цьому, у ч. 2 ст. 21 СК України зазначено, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для

виникнення у них прав та обов'язків подружжя [3].

Керуючись вказаними нормами, можна стверджувати, що жінка та чоловік, що проживають однією сім'єю не є подружжям, а отже на вказаних осіб не поширюється норма ч. 2 ст. 123 СК України, а тому виключається їх можливість укласти договір про сурогатне материнство.

Варто звернути увагу на те, що у проекті Закону України «Про допоміжне материнство» використовується термін «жінка та чоловік, що не перебувають у шлюбі», що, на наш погляд, не можна ототожнювати із поняттям «проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу». Така позиція пояснюється тим, що перше поняття не включає умову про проживання жінки та чоловіка однією сім'єю, а тому може зводитись до того, що жінка та чоловік можуть бути виключно донорами майбутньої дитини.

В.А. Ватрас, який досліджував суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя вважає, що стороною договору (замовниками договору) можуть бути особи, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, але якщо вони спільно проживають, ведуть спільне господарство та зобов'язуються зареєструвати шлюб після народження дитини сурогатною матір'ю [5, с. 74]. Впевнені, що така позиція науковця, з однієї сторони, суперечить чинному сімейному законодавству України, а з іншої – не гарантує реєстрацію шлюбу замовниками після народження дитини сурогатною матір'ю. Так, уклавши договір про сурогатне материнство, чоловік та жінка, що проживають однією сім'єю

можуть прийняти рішення про припинення своїх відносин під час вагітності сурогатної матері або, навіть, після народження дитини, що може призвести до відмови від дитини як одного з них, так і обох.

На нашу думку, чоловік та жінка, які не перебувають у шлюбі між собою, при бажанні бути замовниками послуг сурогатного материнства, зобов'язані зареєструвати шлюб до укладання договору про сурогатне материнство, підтверджуючи, насамперед, серйозність намірів бути батьками дитини, яка буде народжена сурогатною матір'ю, в результаті перенесення в її організм ембріона людини, зачатого подружжям в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Водночас, реєстрація шлюбу, відповідно до ч. 2 ст. 21 СК України, є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя [3], зокрема права на материнство та, відповідно, право на батьківство. Так, у ч. 1 ст. 49 СК України зазначено, що дружина має право на материнство [3], тобто право на материнство має жінка, яка перебуває у зареєстрованому шлюбі зі своїм чоловіком. Водночас, відповідно до ч. 1 ст. 50 СК України, чоловік має право на батьківство [3], тобто чоловік який перебуває у зареєстрованому шлюбі зі своєю дружиною. Таким чином, можна стверджувати, що право на материнство та право на батьківство належать до немайнових прав подружжя, а тому їх носіями можуть бути виключно чоловік та дружина, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, а тому і замовниками послуг сурогатного материнства слід вважати саме подружжя.

Досліджуючи інститут сурогатного материнства, особливої уваги потребує аналіз ч. 2 ст. 110 СК України, відповідно до якої позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини [3]. На нашу думку, вказана норма має застосовуватись і до подружжя, які є замовниками послуг сурогатного материнства.

Таким чином, якщо подружжя є замовниками послуг сурогатного материнства, то позов про розірвання шлюбу одним із подружжя не може бути пред'явлений протягом вагітності сурогатної матері, в організм якої перенесено ембріон людини, зачатий подружжям або одним з них в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. На підставі проведеного аналізу, ч. 2 ст. 110 СК України доцільно викласти в такій редакції: «Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини, вагітності сурогатної матері, в організм якої перенесено ембріон людини, зачатий подружжям або одним з них в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя, сурогатної матері або дитини».

Актуальним в контексті дослідження осіб, які можуть бути замовниками договору про сурогатне материнство

залишається питання щодо можливості самотньої жінки та самотнього чоловіка скористатися послугами сурогатної матері. Так, проведений аналіз норм Сімейного кодексу України дає підстави виключити можливість укласти договір про сурогатне материнство самотньою жінкою та самотнім чоловіком. З цього приводу, слушною є позиція О.В. Розгон, яка зазначає, що «це дискримінує репродуктивні права самотніх жінок і пар, які в шлюбі не живуть» [6, с. 110].

Водночас, у п. 4 Декларації про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок встановлено, що держава забезпечує ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [7]. Вказана норма дає підстави констатувати про рівність жінок, які перебувають у шлюбі та самотніх жінок, які у шлюбі не перебувають та не проживають з чоловіком однією сім'єю. На наш погляд, якщо самотня жінка через стан свого фізичного здоров'я не може самостійно зачати, виносити або народити дитину, вона не може бути позбавлена можливості скористатися послугами сурогатної матері. Таке положення має застосовуватись і до самотніх чоловік, які через стан свого фізичного здоров'я не можуть мати дітей, не перебувають у шлюбі та не проживають з жінкою однією сім'єю. Ми переконані в тому, що ліквідація дискримінації має реалізовуватись не тільки у знищенні нерівності між чоловіками та жінками в різних сферах соціального життя, а між тими, хто перебуває у шлюбі та є самотніми.

Проведений аналіз надає можливість виокремити дві категорії осіб, які можуть бути замовниками догово-

ру про сурогатне материнство: 1) подружжя; 2) самотня жінка або самотній чоловік.

Важливим в контексті нашого дослідження є п. 6.1. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, який встановлює, що однією із необхідних умов для проведення сурогатного материнства є відсутність безпосереднього генетичного зв'язку сурогатної матері з дитиною. Водночас, встановлено, що подружжя (або один з майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство, повинно (повинен) мати генетичний зв'язок з дитиною [8]. Вказана норма суперечить ч. 2 ст. 123 СК України, відповідно до якої подружжя (чоловік та жінка) є генетичними батьками дитини.

На наш погляд, така колізія потребує змін до Сімейного кодексу України, а тому ч. 2 ст. 123 СК України необхідно викласти в такій редакції: «У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (або одним з них) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя».

Разом з тим, в даному випадку актуальним залишається питання, хто буде донором біологічного матеріалу у випадку, якщо замовниками послуг сурогатного материнства буде самотня жінка, самотній чоловік або один з подружжя? Сьогодні є можливість звернутися до спеціалізованих клінік, які здійснюють послуги по кріоконсервації сперми донорів та, відповідно, біологічного матеріалу, отриманого з яєчка або його придатка. Разом з тим, наявність генетичного зв'язку

дитини із сурогатною матір'ю виключається.

Забезпечення права жінок на материнство та права чоловіків на батьківство має бути гарантоване державою, незалежно від того чи самотніми є особи, які хочуть мати дітей чи перебувають вони у шлюбі, навіть якщо реалізація цього права можлива лише шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій, а тому до Сімейного кодексу України мають бути внесені зміни, відповідно до яких самотня жінка та самотній чоловік можуть бути замовниками послуг сурогатного материнства.

В даному контексті, на нашу думку, важливого значення набувають виключно підстави, через які подружжя та самотній чоловік або самотня жінка не можуть бути замовниками послуг сурогатного материнства. Так, дуже вдало, на наш погляд, такий перелік встановлено у ч. 4 ст. 7 проекту Закону України «Про допоміжне материнство». До таких осіб належать: позбавлені материнства (батьківства), якщо ці права не були поновлені; інтереси яких суперечать інтересам дитини; обмежені у дієздатності; визнані недієздатними; які перебувають на обліку або лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері; які зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами; які перебувають за межею бідності; які страждають на хвороби, перелік яких затверджений центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я [4].

На підставі проведеного аналізу, вважаємо, що замовниками договору про сурогатне материнство можуть бути подружжя (чоловік та дружина),

а також одинока жінка або одинокий чоловік, але за умови відсутності підстав, закріплених в ч. 4 ст. 7 проекту Закону України «Про допоміжне материнство».

Варто зазначити, що національне законодавство, зокрема п. 6.8. Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, дозволяє скористатися послугами сурогатного материнства іноземцям, але покладає на них обов'язок повідомити тимчасове місце проживання до моменту оформлення документів та виїзду з країни для здійснення патронажу спеціалістами з педіатрії та спостереження [8]. Однак, на практиці замовлення іноземцями послуг сурогатного материнства в Україні викликає ряд проблем. Так, наприклад, в травні 2019 року, іспанські сім'ї не могли повернутись додому із своїми дітьми, народженими від сурогатних матерів в Україні через те, що в Іспанії змінилось законодавство щодо сурогатного материнства, відповідно до якого, окрім простого тесту ДНК, за яким вони автоматично визнавались громадянами Іспанії, малюкам необхідне українське громадянство. Таких сімей щонайменше 70 [9]. На наш погляд, можливість іноземців бути замовниками послуг сурогатного материнства в Україні потребує окремого комплексного дослідження.

Необхідно звернути увагу на те, що до укладання договору про сурогатне материнство жінка може скористатися першим курсом лікування безплідності методами ДРТ за бюджетні кошти. Так, п. 1 Порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами ДРТ за абсолютними показаннями за бю-

джетні кошти встановлює, що перший курс лікування безплідності методами ДРТ жінок у віці від 19 до 40 років здійснюється за бюджетні кошти на підставі рішення комісії МОЗ України щодо проведення відбору пацієнток з абсолютними показаннями для проведення першого курсу лікування безплідності методами ДРТ. При цьому, до абсолютних показань вказаний Порядок відносить: безплідність трубного походження нормогонадотропна та сурогатне материнство, якщо у хворій безплідність маткового походження, пов'язана з відсутністю матки, аномаліями розвитку матки, синехіями у порожнині матки [10].

Таким чином, жінки віком від 19 до 40 років, маючи зазначені вище захворювання, мають право скористатися можливістю пройти перший курс лікування безплідності методами ДРТ за бюджетні кошти, дотримуючись процедури, встановленої у вказаному Порядку. Разом з тим, варто зазначити, що жінка має право як пройти перший курс лікування безплідності методами ДРТ, так і скористатися послугами сурогатного материнства.

Виконавцем договору про сурогатне материнство, безсумнівно, є сурогатна матір. Так, у ст. 1 проекту Закону України «Про допоміжне материнство», допоміжна матір (сурогатна) визначається як жінка, що народила дитину для інших осіб після імплантації в її організм (без використання її біологічного матеріалу) ембріону (ембріонів) Замовників (Замовника) [4].

Ватрас В.А., з думкою якого ми погоджуємось, вважає, що сурогатною матір'ю може бути фізично здорова жінка, яка погодилась прийняти у свій

організм ембріон дитини з генетичного матеріалу замовників, виносити його і народити дитину з метою подальшої передачі подружжю на правах члена сім'ї за певну плату або з альтруїстичних міркувань. Крім того, науковець зазначає, що сурогатна матір має бути не молодша 18 років і не старша 35 років, у неї повинна бути дитина та вона має бути здоровою як фізично, так і морально [5, с. 74].

Разом з тим, національне законодавство встановлює вимоги, яким має відповідати жінка, яка бажає бути сурогатною матір'ю. Так, відповідно до ст. 48 Основ законодавства України про охорону здоров'я, сурогатною матір'ю може бути жінка, яка досягла 18-річного віку та має медичні показання [11]. Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні встановлює більший перелік вимог до сурогатної матері. Так, сурогатною матір'ю, відповідно до п. 6.4. вказаного Порядку, може бути повнолітня дієздатна жінка за умов наявності у неї власної здорової дитини, добровільної письмово оформленої заяви сурогатної матері, а також за відсутності медичних протипоказань. Крім того, однією з умов для проведення сурогатного (замінного) материнства, зазначених у п. 6.1. Порядку, є відсутність безпосереднього генетичного зв'язку сурогатної матері з дитиною. Генетичний зв'язок з дитиною повинно (повинен) мати подружжя (або один з майбутніх батьків), в інтересах якого здійснюється сурогатне материнство. Водночас, дозволяється виношування вагітності близькими родичами майбутніх батьків, до яких законодавець відносить мати, сестру, двоюрідну сестру тощо [8]. Варто за-

значити, що відсутність генетичного зв'язку між сурогатною матір'ю та народженою нею дитиною є вимогою не тільки законодавства України. Так, в США судовий спір виник між Shannon Forsyth та Anya Bowens щодо приналежності дитини жінці, яка її народила чи тій, яка має з дитиною генетичний зв'язок. У своєму рішенні суд штату Мічиган США встановив, що «parent as a person with a biological connection to the child», тобто матір'ю є особа, яка має з дитиною генетичний зв'язок [12].

Аналізуючи вищезазначені норми, можна констатувати, що граничний вік жінки, яка бажає бути сурогатною матір'ю законодавством не встановлений, а отже може залежати виключно від бажання замовників (замовника).

На нашу думку, окрім вимог, які вже передбачені чинним законодавством до сурогатних матерів, варто на законодавчому рівні закріпити також такі вимоги до жінок, які мають намір бути сурогатною матір'ю: відсутність психічних захворювань, відсутність шкідливих звичок (паління, зловживання спиртними напоями, вживання наркотичних засобів, захоплення комп'ютерними та азартними іграми), надмірна вага.

Такі вимоги пояснюються, насамперед, тим, що, незважаючи на відсутність генетичного зв'язку між сурогатною матір'ю та дитиною, плід протягом усього часу вагітності буде розвиватися в організмі сурогатної матері і саме через неї до плоду будуть поступати кисень та поживні речовини, а тому варто збільшити вимоги до сурогатної матері, оскільки наявність шкідливих звичок, надмірної ваги може призвести до аномалії плода.

В науці цивільного права існує позиція, відповідно до якої до суб'єктного складу правовідносин сурогатного материнства належить лікувальний заклад, який слід розуміти не як сукупність фізичних осіб (лікар-хірург, анестезіолог, хірургічна сестра, асистент лікаря), а як юридичну особу, яка має відповідну ліцензію на надання такого роду послуг [5, с. 75]. Як зазначає С.Г. Лесовська, в Україні кількість закладів, діяльність яких пов'язана з лікуванням безпліддя за допомогою методик ДРТ, зростає щороку. Так, за даними МОЗ України станом на 2017 рік, кількість закладів, які використовують програми ДРТ в Україні, становила: 6 державних клінік, в яких здійснюється лікування безпліддя методами ДРТ за державні кошти та близько 45 приватних закладів (15 з яких розташовані в м. Київ) [1].

В контексті дослідження суб'єктного складу договору про сурогатне материнство необхідно визначити, чи буде лікувальний заклад однією зі сторін зазначеного договору. На наш погляд, договір про сурогатне материнство укладається виключно між замовниками та сурогатною матір'ю. Разом з тим, з метою підготовки ембріонів, кріоембріонів, проведення процедури з перенесення ембріона в матку сурогатної матері, а також кріоконсервації невикористаних ембріонів самостійний договір укладається між замовниками вказаних послуг та лікувальним закладом. Обидва договори, на нашу думку, належать до договорів про надання послуг, проте істотні умови, суб'єктний склад та, відповідно, зміст договорів мають суттєві відмінності.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз суб'єктного складу договору про сурогатне материнство свідчить, що сторонами договору про сурогатне материнство є замовники (подружжя; самотня жінка або самотній чоловік) та сурогатна матір, до якої, окрім встановлених законодавство вимог (досягнення повноліття, дієздатність, наявності власної здорової дитини, відсутності медичних протипоказань, відсутності безпосереднього генетичного зв'язку з дитиною), також повинні бути висунуті такі: відсутність психічних захворювань, відсутність шкідливих звичок (паління, вживання спиртними напоями, вживання наркотичних засобів, захоплення комп'ютерними та азартними іграми), надмірна вага.

Аналіз чинного законодавства України надав можливість виявити колізії та, у зв'язку з цим, запропонувати виклад діючих норм Сімейного кодексу України у новій редакції. Так, пропонуємо, внести зміни до ч. 2 ст. 123 СК України та викласти норму в такій редакції: «У разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (або одним з них) в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій, батьками дитини є подружжя». Водночас, вважаємо що ч. 2 ст. 110 СК України має бути викладена в такій редакції: «Позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини, вагітності сурогатної матері, в організм якої перенесено ембріон людини, зачатий подружжям або одним з них в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій та протягом одного року після на-

родження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя, сурогатної матері або дитини».

Крім того, доведено, що до СК України мають бути внесені зміни, відповідно до яких самотня жінка та самотній чоловік можуть бути замовниками послуг сурогатного материнства, адже забезпечення права жінок на материнство та права чоловіків на батьківство має бути гарантоване державою, незалежно від того чи самотніми є особи, які хочуть мати дітей чи перебувають вони у шлюбі, навіть якщо реалізація цього права можлива лише шляхом застосування допоміжних репродуктивних технологій.

З'ясовано, що лікувальний заклад не є стороною договору про сурогатне материнство. Разом з тим, зазначено що між замовниками послуг сурогатного материнства та лікувальним закладом укладається самостійний договір про надання послуг, предметом якого є послуги по підготовці ембріонів, кріоембріонів, проведенню процедури з перенесення ембріона в матку сурогатної матері, а також кріоконсервації невикористаних ембріонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лесовська С. Г. Стан впровадження допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Актуально. 2017. Вип. 8. URL: <https://ozdorovie.com.ua/stan-vprovadzhennya-dopomizhnih-reproduktivnih-tehnologiy-v-ukrayini/#acceptLicense> (дата звернення 18.03.2020).

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.

4. Про допоміжне материнство: Проект Закону України від 17 червня 2011 р. № 8703 / Верховна Рада України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6PR00A.html (дата звернення: 23.01.2020).

5. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. 2002. № 4. С. 72-75.

6. Розгон О.В. Замовники як сторона договору про сурогатне материнство. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». 2016. Вип. 21. С. 109-112.

7. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок, затв. Постановою Верховної Ради України від 5 березня 1999 р. № 475-XIV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1999 р. № 17. Ст. 129.

8. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787 / Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний вісник України. 2013. № 82, Ст. 3064.

9. Сайт ТСН. Громадяни Іспанії з немовлятами у візочках протестували під посольством, яке не пускає їх з дітьми додому. URL: <https://tsn.ua/kyiv/gromadyani-ispaniyi-z-nemovlyatami-u-vizochkah-protestuvali-pid-posolstvom-yake-ne-puskae-yih-z-ditmi-dodomu-1341846.html> (дата звернення 19.03.2020).

10. Про затвердження Порядку на-
правлення жінок для проведення першо-

го курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показаннями за бюджетні кошти: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 листопада 2004 р. № 579 / Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний вісник України. 2005. № 7, Ст. 413.

11. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 4. Ст. 19.

12. In the circuit court for the county of St. Clair family division. Shannon Forsyth (Plaintiff) v Anya Bowens (Defendant). File No. 07-000057-DC, 2007. URL: <http://www.wcps.us/opinions/Forsyth%20v%20Bowen.pdf> (дата звернення 20.03.2020).

REFERENCES:

1. Lesovska, S.H. (2017). Stan vprovadzhennia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnologii v Ukraini [State of implementation of assisted reproductive technologies in Ukraine]. *Aktualno*, 8. Retrieved from <https://ozdorovie.com.ua/stan-vprovadzhennya-dopomizhnykh-reproduktivnykh-tehnologiy-v-ukrayini/#acceptLicense> [in Ukrainian].

2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Commercial Code Ukraine]. (2003, January 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40. Art. 356 [in Ukrainian].

3. Simeinyi kodeks Ukrainy [Commercial Code Ukraine]. (2002, January 10). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 21. Art. 135 [in Ukrainian].

4. Proiekt Zakonu Ukrainy "Pro dopomizhne materynstvo" : vid 17 chervnia 2011 roku [Law of Ukraine "About assisted motherhood" from June 17, 2011]. (2011). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6PR00A.html [in Ukrainian].

5. Vatrás, V.A. (2002). Subiektnyi sklad pravovidnosyn shchodo implantatsii embriona dytyny zhintsi iz henetychnoho materialu podruzhzhia [Sub-warehouse of legal and legal advice on the implantation of children and genetic material of friends]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia i prava – Newsletter of the Khmelnytsky Institute of Regional Management and Law*, 4, 72-75 [in Ukrainian].

6. Rozghon, O.V. (2016). Zamovnyky yak storona dohovoru pro surohatne materynstvo [Customers as a party to a surrogacy contract]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriia «Pravo»*, 21, 109-112 [in Ukrainian].

7. Deklaratsiia pro zahalni zasady derzhavnoi polityky Ukrainy stosovno simi ta zhinok, zatv. Postanovoiu Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 5 berezhnia 1999 r. № 475-XIV [Declaration on General Principles of State Policy of Ukraine on Family and Women, approved Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated March 5 1999, № 475-XIV]. (1999). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 17. Art. 129 [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia Poriadku zastosuvannia dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii v Ukraini: Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 9 veresnia 2013 r. № 787 [On Approval of the Procedure for the Use of Assistive Reproductive Technologies in Ukraine: Order of the Ministry of Health of Ukraine dated September 9 2013, № 787]. (2013). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 82. Art. 3064 [in Ukrainian].

9. Sait TSN. Hromadiany Ispanii z nemovliatamy u vizochkakh protestuvaly pid posolstvom, yake ne puskaie yikh z ditmy

dodomu [TSN website. Spanish citizens with infants in trolleys protesting under embassy who doesn't allow them with children home]. tsn.ua/kyiv/gromadyani-ispaniyi-z-nemovlyatami-u-vizochkah-protestuvali-pid-posolstvom-yake-ne-puskaye-yih-z-ditmi-dodomu-1341846.html. Retrieved from <https://tsn.ua/kyiv/gromadyani-ispaniyi-z-nemovlyatami-u-vizochkah-protestuvali-pid-posolstvom-yake-ne-puskaye-yih-z-ditmi-dodomu-1341846.html> [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Poriadku napravlennia zhinok dlia provedennia persoho kursu likuvannia bezplidnosti metodamy dopomizhnykh reproduktyvnykh tekhnolohii za absoliutnymy pokazanniamy za biudzhetni koshty: Nakaz Ministrestva okhorony zdorovia Ukrainy vid 29 lystopada 2004 r. № 579 [On approval of the Procedure for sending women for the first course of treatment of infertility by methods of assisted reproductive technologies on absolute indications for budgetary funds: Order of the Ministry of Health of Ukraine dated November 29 2004, № 579]. (2004). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 7. Art. 413 [in Ukrainian].

11. Zakon Ukrainy “Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia” : vid 19 lystopada 1992 roku [Law of Ukraine “Fundamentals of Ukrainian legislation on health care” from November 19, 1992]. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 4. Art. 19 [in Ukrainian].

12. In the circuit court for the county of St. Clair family division. Shannon Forsyth (Plaintiff) v Anya Bowens (Defendant). File No. 07-000057-DC, 2007. URL: <http://www.wpcpc.us/opinions/Forsyth%20v%20Bowen.pdf>